

Veran Matić

Direktor Radio i TV stanice B92 i pokretač Inicijative za osnivanje Memorijalno-edukativnog centra

Osnivanjem kulturnog centra REX došli ste u kontakt sa jevrejskom kulturom, sa Dorćolom. Napravili ste izložbu „Jevreji: Komšije kojih više nema“, zatim i dokumentarac o Sajmištu. Zanimaju nas slične strane; da li je, za Vas lično, postojao neki raniji kontakt kao prapočetak cele te priče?

Ne postoji samo i isključivo hiperosetljivost za jevrejsko pitanje holokausta. U ovom slučaju, postoji hiperosetljivost u odnosu na zlo, na razaranje, odnosno, na uništavanje; znači, u odnosu na nasilje. To je nešto što me je zanimalo mnogo ranije, još kada sam počeo da se bavim novinarstvom. Dakle, u generalnom smislu, to je tema koja je za mene izuzetno važna; i to je očigledno neiscrpna tema, koja godinama i vekovima upravlja svetskim procesima. Dakle, ovo je samo jedan aspekt tematike koja me zanima.

Jednostavno, sa izbijanjem ratova u bivšoj Jugoslaviji, ta tema je samo pojačana; video sam ponovljene obrasce iz ranijih istorijskih događaja, velikih svetskih događaja, i shvatio sam da stalno ponavljamo iste greške; i da se te greške ponavljaju stalno i isključivo zato što ne posedujemo dovoljno znanja o našoj istoriji, ali i svetskoj istoriji, kada je reč o nasilju. I to je bio jedan od razloga zbog čega sam mnogo pažnje posvetio upravo tome, sa željom da o aktuelnim zbivanjima govorim i kroz podsećanje na bitne, slične događaje iz prošlosti.

Dakle, to je jedan od razloga gde se susrela priča o našem kulturnom centru u Jevrejskoj zajednici, s prvim izložbama koje smo radili, itd. Znači, postoji toliko tajni koje su nas sprečile da budemo pametniji, da odvratimo društvo, ovu zajednicu, od nasilništva i ratnih poriva iz tih godina. Tako da je reč o prostoj osnovi. Moj je cilj bio da to neznanje pretočim u kolektivno znanje, koje bi onda kao paralela aktuelnim događajima trebalo da bude i direktna politička poruka, koja bi podstakla razvoj antiratnog raspoloženja na ovim prostorima.

Da li biste mogli izneti Vaše viđenje političkog i medijskog pejzaža oko Sajmišta danas i poslednjih godina, znači, u novije vreme – pre nego što Vam postavim pitanje o napredovanju planova za Centar.

Samo Sajmište i odnos prema holokaustu godinama su ignorisani. Znači, još posle Drugog svetskog rata, isključivo iz dnevno-političkih razloga, stalno su se menjali motivi. Postojalo je nekoliko glavnih motiva, u različitim vremenskim periodima, zbog kojih je ovaj prostor prosto bio potisnut kao važno mesto. Sam holokaust koji se dogodio na Sajmištu – to je najubedljivije mesto gde se dogodio holokaust u Srbiji – jeste nešto s čime, kako mi se čini, ni prethodna zajednica – mislim na Titovo vreme – nije htela ili želela da ima bilo kakve veze; nije htela da mnogo potencira priču o tome da se i u Jugoslaviji desio holokaust, kako se ne bi izdvajao samo jedan narod, u ovom slučaju Jevreji. Već u priči o „bratstvu i jedinstvu“, to „bratstvo i jedinstvo“ trebalo je da postoji i među žrtvama iz vremena Drugog svetskog rata. I to je jedan od razloga.

Drugi razlog je odnos prema jevrejskoj zajednici, koji je bio veoma loš, neposredno posle rata, i veoma veliki broj Jevreja se iselio iz zemlje. Ostala je mala zajednica koja nije uspela da ovde nametne neka bitna pitanja. Treći razlog je činjenica da srpski nacionalizam nije želeo da prizna da je postojala veoma ozbiljna kvislinška vlada koja je, u najmanju ruku, saučestvovala s Nemcima u tom holokaustu. Tako dobijamo celu lepezu razloga, a ovaj poslednji je bio dominantan u poslednjem periodu, u poslednjih dvadeset pet godina, dakle, od trenutka kada dolazi do jačanja

srpskog nacionalizma. Iako, s jedne strane dolazi do želje da se identifikujemo sa ulogom žrtve, kao što postoji i kod Jevreja, a onda i sa samim Jevrejima, kroz osnivanje srpsko-jevrejskih društava, nikada u prvi plan nisu stavljena prava pitanja, već isključivo ona dnevno-politička; tako da su se ta društva bavila politikanstvom i dokazivanjem pravilnosti tadašnje politike, a ne bitnim pitanjima očuvanja sećanja na holokaust, o razvijanju nenasilja, itd. Dakle, te organizacije, te institucije koje su stvarane, imale su potpuno obrnutu ulogu; ti pokušaji da to jevrejsko pitanje nekako... praktično se događala zloupotreba i holokausta i samog jevrejskog pitanja, onoga što se događalo tom narodu.

Recite nam nešto o Muzeju tolerancije i celom projektu za Sajmište. U ranijim intervjuima naveli ste brojne sadržaje koji bi trebalo da postanu deo projekta, pored samog Memorijalnog centra. Pomenuti su: Centar za edukaciju, Muzej tolerancije, izložbeni prostori, sadržaji za mlade... Kako napredujete u pripremi, kako u izgradnji... Ali, još više, u pripremi programa, sadržaja, novih institucija. Koliko je stvar napredovala od 2008. godine do danas, naročito Muzej tolerancije, koji je privukao najveću pažnju?

Sami programi nisu neki ozbiljan problem. Mi smo već s celom tom inicijativom postali deo Svetske asocijacije muzeja stratišta; znači, onih muzeja koji se nalaze na samim stratištima, počev od ruskih gulaga, do zatvora i mesta bitnih za aparthejd, kao i južnoameričkih zatvora ili nekih drugih stratišta – do Muzeja Martina Lutera Kinga. Znači, reč je o programima koji bi bili deo tog budućeg kompleksa.

Mislim da bismo već sada mogli isplanirati programe za narednih deset godina, jer poenta je, s jedne strane, da građane Beograda i Srbije upoznamo sa svim vrstama i oblicima nasilja kroz koje je prolazilo svetsko društvo, svetska zajednica. S druge strane, apsolutno je evidentno da na tom mestu mora postojati i Muzej holokausta. I to jevrejska zajednica već ima – Jevrejski muzej sa svim dokumentima i artefaktima u vezi sa Sajmištem, koji bi mogli da budu odmah postavljeni kao stalna postavka Muzeja holokausta. Dakle, to je jedna od izložbi. Sledeća izložba, koja bi bila stalna i veoma važna, jeste muzej samog logora Sajmište; postoji i drugi deo, život u logoru u vreme kada je služio kao tranzitni logor. Dakle, ni to nije nešto mnogo komplikovano.

Ono što je veoma važno jeste da grad i država shvate da taj kompleks ceo treba iskoristiti kao mesto određeno za neki oblik hodočašća, kao mesto na koje će se dolaziti na celo popodne, gde će postojati kulturni sadržaji, pored ovih memorijalnih i, naravno, kao mesto koje će služiti u edukativne svrhe, pošto već postoje programi u našim školama – programi građanskog vaspitanja, koji vane za dobrim programima – koji bi bili, između ostalog, vezani za promociju i učenje nenasilju i toleranciji.

Prema tome, što se tiče samih programa, sigurno ne bismo imali nikakav problem. Mnogo veći problem je da se stvori politička volja da se ceo taj prostor otvori i oslobodi za takve programe. Tamo postoji nekoliko zgrada koje su sada zauzete i koje treba isprazniti, i ja, doslovno nekoliko godina, vodim oko toga političku borbu i lobiram kod aktuelnih vlasti, od nivoa grada, do nivoa predsednika države. Svi su uglavnom za to da se tako nešto dogodi, ali mislim da se tek sada, u poslednjih nekoliko meseci, stvara ona energija koja će pomoći da se neke stvari pomere s mrtve tačke. Nadam se da će, doslovno, u roku od nekoliko nedelja – dobio sam obećanje od gradonačelnika – formirati komisija koja će se baviti samo Sajmištem, planiranjem prostora i načinom na koji će se raseliti stanovnici tih zgrada. Treba da se popišu problemi koji su važni za taj prostor, zatim da se naprave planovi raseljavanja, a onda i planovi rekonstrukcije objekata.

Prvi objekat koji bi bio nekako najlakše raseliti je Italijanski paviljon, koji nema tako mnogo stanara. Mislim da pripada ULUS-u i da se sa Udruženjem likovnih umetnika verovatno može

postići dogovor da Grad obezbedi neki drugi objekat, gde bi se smestili njihovi ateljei. Mislim da tamo živi samo jedna porodica koja je bespravno useljena. Taj Italijanski paviljon bi bilo nekako najlakše renovirati i staviti u funkciju, rekonstruisati ga prema prvobitnom izgledu i staviti u funkciju Memorijalnog centra, koji bi bio sedište tog budućeg kompleksa.

Sledeća zgrada koju je važno raseliti je Centralna kula, koja je u veoma lošem stanju i koju bi trebalo isprazniti iz bezbednosnih razloga. U njoj živi između šesnaest i osamnaest porodica. Prema tome, treba pronaći isto toliko objekata, koji su ili ateljei ili koji mogu služiti za smeštaj. Tu je najveći problem činjenica da su oni koji su dobili taj prostor za ateljee, to pretvorili u svoje stanove i da tu žive, tako da će oni praktično tražiti stanove, a ne ateljee. Tu će doći do sporova koje će Grad morati da rešava. Predložio sam da se u celu akciju što pre uključi Ministarstvo pravde, koja raspolaže zavidnim prostorima i zgradama koje su zaplenili od mafijaša. Mislim da se oni mogu najefikasnije upotrebiti u raseljavanju ljudi iz objekata na Starom Sajmištu, što bi snažno ubrzalo oslobađanje Centralne kule, čime bi ona postala ozbiljan objekat za svrhu o kojoj sam govorio.

Postoji spor oko jedne kafane koja je smeštena u jednom delu bivšeg Turskog paviljona, koji je bio jedini prazan prostor. Ta kafana je tu otvorena pre dve godine, iako sam upozoravao da će se tu pojaviti problemi. Otvaranje tog objekta nije sprečeno; opština Novi Beograd je raskinula ugovor s tom kafanom, ali ona još uvek postoji.

Mislite na „Salt & Pepper“?

Ne znam kako se zove. Nalazi se iza spomen ploče, pored „Posejdona“. Naravno, „Posejdon“ je najkomplicovaniji problem. Ta zgrada je privatizovana pod određenim okolnostima, tako će se teško uvesti u svrhu o kojoj sam govorio. Sam Grad bi morao da izdvoji adekvatna finansijska sredstva ili neki prostor kojim bi se obavila zamena. Ako bi se to desilo, imali bismo odmah izložbeni prostor spreman za korišćenje i to bi bila odlična polazna tačka. Toliko o postojećim objektima.

Ono s čime će Grad imati ogroman problem jesu barake koje se tamo nalaze i u kojima živi mnogo ljudi. Ne znam kako će se naći rešenje za te ljude i za taj prostor, da bi se oni raselili odatle, bez obzira da li bi taj prostor ušao u okvir budućeg memorijalnog kompleksa ili ne. Jednostavno, to nije adekvatno za stanovanje; nema ni kanalizacije, niti postoje nekakve ozbiljnije dozvole za stanovanje na tom prostoru.

Ako bi se taj prostor očistio, imali bismo mesta za izgradnju nekog novog objekta, sličnog Muzeju holokausta u Vašingtonu ili Muzeju tolerancije u Los Anđelesu. Deo bi mogao poslužiti kao prostor za kulturne i edukativne potrebe. Tako bi praktično ceo taj potez, od Starog mosta do Muzeja savremene umetnosti, bio mesto kulture, vezan za kulturne sadržaje – mislim da je kod Muzeja savremene umetnosti bila planirana operska kuća. To bi bio ozbiljan kompleks, koji bi imao i svoju istorijsku, arhitektonsku vrednost – jer je Sajmište 1937. bilo izgrađeno kao veoma moderan kompleks – sve do kulturnih potreba žitelja ovog grada, tako da sve ne ostane samo na zadovoljavanju potreba odlaskom u tržni centar „Ušće“, da bi se tamo s porodicom proveo ceo dan. To je kulturni model koji trenutno vlada u Srbiji, da se ode u tržni centar i bude četiri-pet sati s decom u šetnji... čak se i ne kupuje, nema se dovoljno novca.

Dakle, smisao tog kompleksa je šireg karaktera, ne samo memorijalnog, već i kulturnog. To je prostor na kojem se može napraviti takva vrsta kompleksa, pri čemu se u isto vreme šalje snažna poruka građanima Beograda i Srbije, kao i ljudima iz sveta. To je ipak centar grada i, iako ima stravičnu prošlost, moguće ga je pretvoriti u nešto aktuelno, važno, korisno za budućnost građana ove zemlje.

Uvek kada bismo izneli tezu da je tu, kao krovna institucija, potreban Muzej tolerancije – upravo sam želeo da izbegnem funkcionalizaciju – istog časa bi se pojavio snažan otpor kod predstavnika srpske zajednice opterećene genocidom i koji bi hteli da naprave Muzej genocida. Znači, opet želja za političkom funkcionalizacijom; jednostavno, hteli bi da se tu napravi drugi Jasenovac. Pošto je Jasenovac nedostupan na način na koji bi oni želeli i pošto ne mogu da ga uređuju, oni hoće da tu u Beogradu imaju objekat koji bi svedočio o genocidu nad Srbima. S druge strane, Jevrejska zajednica želi da tu bude Muzej holokausta i smatra to izuzetno važnim. Zaista mislim da bi tu trebalo da bude Muzej holokausta, ali kao jedan od delova Memorijalnog centra, upravo zbog toga što je to jedino mesto na teritoriji Srbije gde se dogodio holokaust. Zbog toga sam rekao da je veoma važno da naglasak i inicijative prebacimo na što je moguće širi nivo, da bismo izbegli bilo kakvu političku funkcionalizaciju i sve pokušaje zloupotrebe, koji će nas stalno udaljavati od rešavanja ovog problema.

Ovaj razgovor je vođen povodom istraživanja
„Poseta Starom Sajmištu“, 21. 07. 2010.